

Bokrecensioner

Niebuhr's museum

Anne Haslund Hansen: *Niebuhr's museum. Artefacts and souvenirs from the Royal Danish Expedition to Arabia 1761–1767*. Köpenhamn: Vandkunsten, 2016. 252 s. ISBN 978-87-7695-440-6, inb.

Anne Haslund Hansen (red.): *Arrivals. The life of the Royal Danish Expedition to Arabia 1767–2017*. Köpenhamn: Vandkunsten, 2017. 304 s. ISBN 978-87-7695-525-0, inb.

1700-talets linneanska resor handlade om att samla kunskaper om det kända och okända, lägga till nya djur- och växtarter till samlingarna, att ta med sig brottstycken av världen för att lägga dem i skåp, arkiv och herbarier. Från den kungliga danska expeditionen till Arabien 1761–1767 finns ännu bevarat en rik och varierad samling av naturalier, men också unika kulturhistoriska och etnografiska föremål. Anne Haslund Hansen, forskare vid Nationalmuseet i Köpenhamn, har samlat dessa i två välillustrerade böcker: *Niebuhr's museum* och *Arrivals* (böckerna finns även i danska utgåvor). Expeditionen, som hade Det lyckliga Arabien som mål, har gått till historien som en av de mest dramatiska, men också olycksdrabbade, resorna till Mellanöstern under 1700-talet. Av de sex deltagarna var det bara en som lyckades ta sig tillbaka till Köpenhamn, kartografen Carsten Niebuhr, efter nästan sju års irrfärder i Arabien, Indien och Persien.

Det insamlade materialet från expeditionen förvaras i dag vid Statens Naturhistoriske Museum, samt vid Det Kongelige Bibliotek och Nationalmuseet i Köpenhamn. Samlingarna består av växter, snäckor, torkade fiskar, koraller, handskrifter, kulturföremål och mycket annat. Den svenske deltagaren, Linnélärjungen Peter Forsskål, hade som uppgift att beskriva alla djur, växter och mineraler som inte fanns förtecknade i Linnés *Systema naturae* samt att insamla naturalier, konservera dem och få dem till Köpenhamn. Hans herbarium består av inte mindre än 1 300 ark med växter, varav många är typexemplar. Från honom härrör också en samling torkade fiskar, fångade i Röda havet. *Niebuhr's museum* består främst av sådant som Niebuhr insamlat och skickat hem av historiskt, arkeologiskt, estetiskt och etnografiskt intresse. Däri ingår mumier, både av barn och katter, kanoper i alabaster för inälvor, ushabtistatuetter, falkguden Sokar i trä, skarabéer och en falsk dörr från Sakkara (det vill säga en offernisch

från en fornegyptisk grav). Här avbildas ett sasanidiskt sigill, stenfragment, arabiska mynt, en arabisk klädedräkt, en jemenitisk dolk med bälte, rökelsekar, pilgrimssouvenirer från Karbala i Irak och det Heliga landet, turkiska och persiska pipor, en turkisk kalender, koranblad och en arabisk talisman.

Dessa hemförda resesouvenirer ger en förnimmelse av resandets materialitet, behovet av att föra hem fysiska brottstycken av en annan värld, liksom för att visa på dess verkliga existens bortom horisonten. Haslund Hansen resonerar bland annat om skillnaden mellan det sedda och det förvärvade. I fokus för illustrationerna i Niebuhrs resebeskrivning stod det generella och karakteristiska, inte egentligen det unika exemplaret. Samtidigt betonar han det empiriska seendet – att se med egna ögon. Han hade sett allt detta själv, intygar han för läsaren.

I uppföljaren *Arrivals* presenteras vidare dessa hemförda objekt, naturalier och handskrifter i utomordentliga fotografier, vilka också riktar uppmärksamheten mot de enskilda detaljerna. Ett av de fascinerande spåren i *Arrivals* är själva logistiken, hur föremålen tog sig till Köpenhamn. I Egypten fanns redan en etablerad och organiserad handel med fornsaker som expeditionen kunde dra nytta av. Forsskål med expeditionskamrater samlade specimina och naturalier i fält och på fiskmarknader, engagerade informatörer och lokala hantlangare. Materialet skickades hem i omgångar. Det var ett omständligt företag: lådor skulle införskaffas, allt packas ner och märkas, sedan fraktas genom flera led av firmor och hanteras av åtskilliga hamnarbetare under flera sjökapteners överseende, hela den långa vägen mot norra Europa innan det kom fram till Toldboden i Köpenhamn.

Vid sidan av de fotodokumenterade föremålen innehåller *Arrivals* ett antal uppsatser som sätter tingen i sitt historiska sammanhang, bland annat en introduktion till Frederik V:s tid, om idégivaren till den arabiska resan Johann David Michaelis, om Georg Wilhelm Baurenfeinds illustrationer, om Niebuhr som egyptolog och om Frederik Christian von Havens inköp av hebreiska handskrifter. Expeditionen var, menar Lawrence J. Baack i sitt bidrag, unik på flera sätt. Den saknade uttalade koloniala, kommersiella och missionerande avsikter, den var tvärvetenskaplig och den var den första större vetenskapliga expeditionen utgående från Skandinavien. Två uppsatser berör det linneanska: Tom Schiottes uppsats om konkylerna och Philippe Provençals om Forsskåls fiskherbarium. Men det är särskilt ett kapitel, som jag skulle vilja lyfta fram, av Mirjam Hähnle, som behandlar tids- och rumsuppfattningar i expeditionsmedlemmarnas reseberättelser. Tankeväckande är behandlingen av resenärernas upplevelse av förflyttningen genom det fysiska rummet och den tid som förflöt medan man tillryggalade den tröttsamma färdvägen. Som kartritare tillägnade

sig Niebuhr rummet, som i lands- och stadskartorna förvandlade konkreta rörelser och observationer till ett abstrakt, geometriskt rum skådat liksom från en objektiv punkt ovan jordytan. Uttalat syfte med expeditionen, så som Michaelis hade hoppats, var att vetenskapligt beskriva och dokumentera den värld som Bibeln skrevs i. Det fanns med andra ord en tydlig tidsdimension som sträckte sig till fjärran platser i historien. Resan genom rummet var också en resa i tiden. Arabia Felix existerade som geografiskt rum i samma tidsepok som resenärernas eget Europa, men samtidigt också i ett kulturellt rum i ett annat årtusende, i biblisk tid.

David Dunér

Lunds universitet

Circulation of Knowledge

Johan Östling, Erling Sandmo, David Larsson Heidenblad, Anna Nilsson Hammar, Kari H. Nordberg, *Circulation of Knowledge: Explorations in the History of Knowledge*. Lund: Nordic academic Press, 2018. 256 s. ISBN: 978-91-88661-28-9, inb.

Circulation of Knowledge är den första kollektiva produkten av en framväxande miljö vid Lunds universitet som uppstått de senaste åren kring underdisciplinen kunskapshistoria. Som redaktörerna inledningsvis noterar är det ett för Sverige relativt nytt fält inom den historiska forskningen, men med starka beröringspunkter inom mer etablerade vetenskapshistoria, kulturhistoria och idéhistoria.

I inledningen konstateras att kunskapshistoria har vuxit fram som ett eget internationellt fält under 2000-talet, i anglosaxisk likaväl som tyskspråkig tradition, även om dessa inte i särskilt hög grad kommunicerar med varandra. Trots att det inte utsägs ska den svenska miljön uppfattas som ett försök att överbrygga de olika internationella traditionerna och antologin ses som en första teoretisk likaväl som empirisk syntes och ett vidareutvecklande. I linje med detta sätts den nya miljön och metoden i relation till å ena sidan den svenska historievetenskapens kulturhistoria och å andra sidan det internationella fältets tidiga utveckling, vilka båda får bidra med problemställningar och vägar framåt.

Det svenska fältets centrala problemställning beskrivs här som ett fokus på kunskap snarare än vetenskap – både som praktisk kunskap och som mer traditionella intellektuella genrer – och på hur kunskap cirkulerar, transformeras och upptas i bredare sociala skikt (21). Trots att begreppet inte är tillfredsställande definierat, vilket redaktörerna pekar ut som en

uppgift inför framtiden, så erbjuder kunskapshistoriska perspektiv en möjlighet att transformera den historiska forskningen (17). I tre delar erbjuder antologin sedan ett smakprov på vad ett kunskapshistoriskt studium kan innebära. För det första ett fokus på kunskapscirkulation i offentligheten, för det andra ett fokus på villkoren för kunskapscirkulation och för det tredje ett förnyat fokus på objekt och materialiteter.

De empiriska såväl som teoretiska bidragen i boken får fungera som exempel på möjligheterna hos det nya perspektivet och flera bidrag erbjuder väl utförda empiriska studier med en viss grad av teoretisk utveckling. Så är fallet i bland annat David Larsson Heidenblads "From content to circulation" (71–81) som diskuterar spridandet, politiserandet och cirkulerandet av kunskap om klimatet under svenskt 70-tal. Även Erling Sandmos "Circulation and monstrosity" (175–196) som diskuterar hur 1600-talets föreställning om monster cirkulerade "i det sanna" (176) och som liksom Anna Nilsson Hammar i sin "Theoria, praxis ans poiesis" (107–124) erbjuder välkomna teoretiska fördjupningar genom empiriska exempel. Likaså Kajsa Brillmans "The circulation of knowledge in translations and compilations" (160–171) lyfter en för cirkulationsbegreppet intressant teoretisk fråga: Vad händer när kunskap översätts mellan kontexter?

I andra kapitel är det mindre tydligt vad ett kunskapshistoriskt perspektiv med fokus på cirkulation erbjuder som inte till exempel receptionshistoria eller historia med fokus på omstridda begrepp skulle erbjuda. Laura Hollstens "Public, private and experience-based knowledge" (37–55) påminner i sitt angreppssätt och materialval starkt om traditionell kulturhistoria, och Anders Ahlbäcks "Unwelcome knowledge" (125–143) liksom Isak Hammars "Conflict, consensus and circulation" (144–159) båda tar sig an olika epokers utbildningsdebatter genom att fokusera på vad som närmast kan ses som en receptionshistoria med fokus på konflikter. Här tycks tillvägagångssättet ligga närmare klassisk kultur- eller idéhistoria som utgår från debatter och konflikter.

I vissa fall verkar de olika bidragen förhålla sig delvis motsägande i relation till varandra. Så fokuserar Kari Nordbergs "The circulation and commercialization of sexual knowledge" (56–70) i hög grad på aktörer, medan Ahlbäck hävdar att det kunskapscirkulerande perspektivet erbjuder en väg bort från aktörsfokus (127). På samma sätt menar Erik Bodesten i sitt bidrag, "Political knowledge in public circulation" (82–104), att kunskapscirkulation som perspektiv erbjuder goda verktyg för att undersöka det generella i ett samhälle snarare än det partikulära. Det står delvis i kontrast till Helge Jordheims bidrag, "The printed work as a site of knowledge circulation" (232–253), där det enskilda verket (och dess översättningar) får fungera som en plats där både geografisk och idémässig cirkulation uppstår.

Bokens explicita försök att diskutera metod nära knutet till flera intressanta empiriska fall är lovvärt. Viljan att etablera ett nytt fält lyser igenom, och bör uppfattas som ett djärvt försök att skapa metodologisk debatt, samtidigt som hävdandet av det egna nyskapandet troligtvis kommer att leda till en del rättmätig kritik från redan etablerade discipliner. Antologins spretighet är egentligen inte dess problem, den skulle troligtvis fungera mycket bra i undervisningssammanhang, utan det faktum att den inte riktigt lyckas visa på hur kunskaps-cirkulation som perspektiv transformerar historievetenskapen. Trots att begreppet kunskap, som är notoriskt svårdefinierbart, inte definieras, framstår det inte som ett överhängande problem eftersom alla de empiriska fall som får exemplifiera det övergripande perspektivet är sådana som läsaren beredvilligt erkänner falla inom den allmänna kategorin kunskap. Däremot lider boken av att begreppet kunskaps-cirkulation inte definieras, speciellt med hänsyn till de olika ståndpunkter som bidragen framför. Kanske hade detta något avhjälpits om bidragen hade refererat till varandra, så att skillnader och likheter lyfts åtminstone i en fotnotskommentar. Som det nu är framstår boken som att den förment erbjuder ett perspektiv, och metodtolkningar som drar åt olika håll lämnas oberörda.

Karolina Enquist Källgren
Lunds universitet